

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента
Степаненко Людмили Михайлівни
на дисертацію Білик Валентини Григорівни на тему:
«Теоретичні і методичні засади природничо-наукової підготовки
майбутніх психологів у закладах вищої освіти»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми дослідження

Процеси європейської інтеграції не можуть обмежуватися лише політичними та економічними факторами, вони повинні охоплювати усі сфери суспільного життя країни, в тому числі й освітню. Важливою умовою адаптації системи вищої освіти України до світових стандартів є переосмислення концептуальних основ підготовки майбутніх фахівців у вітчизняних освітніх закладах. Логічно, що у даному контексті актуалізується потреба осучаснення концептуальних підходів до підготовки фахівців зі спеціальності 053 «Психологія».

В умовах загострення екологічних проблем та необхідності подальшого усвідомлення розвитку цивілізації і розуміння впливу людства на природне середовище, великого значення, на сучасному етапі розвитку освіти, набуває природничо-наукова підготовка фахівців всіх галузей.

Природничо-наукова підготовка майбутніх психологів у вітчизняних закладах вищої освіти є обов'язковою та, передуює навчанню дисциплін професійної підготовки студентів спеціальності 053 «Психологія» освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр». Що правда формат, у якому вона здійснюється сьогодні: невідповідність її змісту сучасним досягненням у галузях природничих наук, використання застарілих методів навчання, нестача сучасної навчально-методичної літератури, уже не може задовольняти вимоги, які ставить перед нею сьогодення.

Об'єктивна потреба вітчизняної освітньої галузі в осучасненні природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти, необхідність подолання суперечностей, що виникають у площині

євроінтеграційних пріоритетів, зокрема: між потребою вітчизняної освітньої галузі в осучасненні природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти з огляду на інтеграцію України до європейського освітнього простору та реальним станом упровадження освітніх реформ; наявною практикою природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти України та вимогами європейських освітніх стандартів; у площині науково-освітніх пріоритетів, а саме: між сучасним станом природничо-наукового знання і змістом навчальних природничо-наукових дисциплін, що забезпечують природничо-наукову підготовку майбутніх психологів у закладах вищої освіти України; підвищенням вимог до якості природничо-наукової підготовки майбутніх психологів та нестачею створених на належному рівні інформаційно-методичних ресурсів для такої підготовки; у площині методико-технологічних пріоритетів: між необхідністю створення у процесі навчання природничо-наукових дисциплін відповідних умов для перетворення студентів-психологів із пасивних суб'єктів освітньої діяльності на активних об'єктів сприяння особистісному та професійному зростанню й наявною методикою навчання природничо-наукових дисциплін та у площині особистісних пріоритетів, зокрема: між майбутніми професійними потребами студентів-психологів і необхідністю ефективно здійснювати природничо-наукову підготовку у закладах вищої освіти, вказує на своєчасність і актуальність теми дисертаційного дослідження Білик Валентини Григорівни «Теоретичні і методичні засади природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти».

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, які наведені у дисертаційній роботі, забезпечено чітким формулюванням теми, визначенням мети, об'єкту і предмету дослідження; постановкою коректних завдань; здійсненням дослідження за допомогою широкого спектру сучасних

наукових методів (теоретичних: компаративний, структурно-системний, логіко-системний, комплексний аналіз, типологізація, аналогія, аналітичний синтез, систематизація; узагальнення, інтерпретація, педагогічне моделювання, конкретизація, планування, оцінювання релевантності інформації, інтеграція; емпіричних: анкетування, тестування, педагогічний експеримент; статистичних: описової статистики, порівняння номінальних даних (критерій однорідності χ^2 Пірсона) та виконаних експериментальних досліджень.

Дисертація є логічною, структурованою роботою, а її структурні компоненти є взаємопов'язаними та взаємообумовленими. Робота включає анотації українською та англійською мовами, вступ, 6 розділів, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел, додатки. Використано 639 джерел в тому числі і іноземних. Дисертація містить 47 таблиць та 73 рисунки.

Концепція дослідження Білик В.Г. ґрунтується на взаємопов'язаних цілеформульовальному, теоретико-методологічному, змістово-технологічному й аналітико-результативному концептах, завдяки яким здійснюється розроблення на сучасному науковому рівні таких теоретичних і методичних засад природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти України, що сприятимуть якісній її перебудові й адаптації до міжнародних освітніх стандартів, забезпечуватимуть становлення майбутнього психолога як всебічно й гармонійно розвиненої особистості, логічно діючого висококваліфікованого фахівця-психолога, конкурентоспроможного на вітчизняному й світовому ринках праці, який здатний і спроможний до постійного самовдосконалення упродовж життя.

Загальною гіпотезою наукової роботи є твердження про те, що підготовка фахівців зі спеціальності 053 «Психологія» у закладах вищої освіти буде якісною й відповідатиме потребам українського суспільства, європейським освітнім стандартам і вимогам ринку праці до майбутнього фахівця як всебічно й гармонійно розвиненої особистості, якщо впровадити в

освітній процес вітчизняних закладів вищої освіти авторську систему природничо-наукової підготовки майбутніх психологів. Вона (загальна гіпотеза) конкретизується у часткових гіпотезах, відповідно до яких природничо-наукова підготовка майбутніх психологів буде ефективною, якщо: врахувавши міжнародний досвід й кращі традиції вітчизняної природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти розробити концепцію і модель системи такої підготовки й упровадити їх на практиці з дотриманням таких педагогічних умов, що передбачатимуть: осучаснення змісту природничо-наукової підготовки майбутніх психологів з урахуванням потреб суспільства, держави, майбутнього фахівця й стану розвитку нейробіологічних наук; застосування таких технологій, методів і засобів навчання, що будуть спрямовані на забезпечення практикоорієнтованого навчання й академічну мобільність студентів-психологів; забезпечення освітнього процесу з природничо-наукової підготовки висококваліфікованими викладачами природничо-наукових дисциплін.

До основних положень авторської концепції природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти належать такі: природничо-наукова підготовка майбутніх психологів у закладах вищої освіти має бути професійно спрямованою та становити основу для їхньої професійної підготовки, мати наскрізний характер навчання з позицій обов'язкової і варіативної складових, відповідати основним положенням сучасної дидактичної концепції, фундаментальних теорій сучасної освіти (філософських теорій модернізації вищої освіти, теорій освіти і навчання, теорії мотивації до навчання, теорії поетапного формування розумових дій та понять, тощо) та сучасним природничо-науковим досягненням, містити матеріал загальнокультурного характеру, здійснюватися за допомогою методологічних підходів філософського (діалектичний, антропологічний, культурологічний), загальнонаукового (системний, синергетичний, поліпарадигмальний), конкретно-наукового (компетентністний,

інтегративний) і технологічного (діагностичний) рівнів пізнання із дотриманням принципів єдності та протидії суперечностей; взаємодії; культуровідповідності; науковості й інтелектуалізації; наукової обґрунтованості структури та методів освітнього процесу; послідовності й систематичності; єдності конкретного й абстрактного; практичної спрямованості; свідомості і вмотивованості; творчої активності й самостійності; освітньої рефлексії; категоріально-понятійний апарат теоретичних і методичних засад природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти («заклад вищої освіти», «майбутні психологи», «підготовка майбутніх психологів», «природничо-наукова освіта», «природничо-наукова підготовка», «природничо-наукові дисципліни», «природничо-наукові знання», «природничо-наукова картина світу», «природничо-наукове світорозуміння», «природничо-наукове мислення», «природничо-наукова культура», «природознавство», «природничо-наукова грамотність», «природничо-наукові компетенції», «природничо-наукова компетентність») має відображати її своєрідність у системі природничо-наукової підготовки майбутніх фахівців інших галузей та забезпечувати майбутньому психологові можливість логічно формулювати власні думки, модифікувати висловлювання відповідно до різних потреб, обґрунтовано й аргументовано відстоювати власні позиції у процесі професійних чи наукових дискусій; змістове наповнення процесу природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти передбачає доповнення наявного курикулуму такої підготовки за рахунок введення в освітній процес інтегративної навчальної дисципліни, структура якої охоплює цілісну систему дидактичних модулів, з такою послідовно-логічною репрезентацією навчального матеріалу з галузей нейробіології, когнітивної нейробіології, нейро медицини та нейротехнології, що унеможливить вузькомодульну природничо-наукову підготовку (формування знань, умінь і навичок у межах окремого модуля) та сприятиме системному, цілеспрямованому й умотивованому формуванню у майбутніх

психологів цілісної природничо-наукової компетентності; організація та реалізація природничо-наукової підготовки майбутніх психологів має здійснюватися відповідно до когнітивних стратегій вищого рівня, які передбачають таку творчу співпрацю викладача та студента, за якої відбуватиметься перетворення студента з об'єкта впливу й пасивного учасника освітнього процесу, який сприймає запропоновану викладачем природничо-наукову інформацію, часто не усвідомлюючи, а лише запам'ятовуючи її, на суб'єкта освітньої діяльності (провідне значення в якій належить мислинському процесу), активного (з усвідомленою потребою природничо-наукової підготовки й самоосвіти) його учасника, здатного до логічного мислення, систематизації та накопичення природничо-наукових знань, доцільного й творчого їх використання та застосування під час ухвалення рішень у різних життєвих і професійних ситуаціях; контроль якості природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти має орієнтуватися не лише на перевірку знань отриманих студентами-психологами у ході такої підготовки й умінь застосовувати отримані знання у процесі життєвої, навчальної або майбутньої професійної діяльності, але й на виявлення у майбутніх психологів емоційно-ціннісного ставлення до природничо-наукової підготовки, ступеня їх творчої активності й наполегливості у процесі організації та здійснення природничо-наукової самоосвіти; сприяти суб'єкт-суб'єктному (викладач–студент) керуванню процесом природничо-наукової підготовки у закладах вищої освіти, а за необхідності, своєчасному корегуванню її змісту, форм методів та засобів здійснення; забезпечувати гарантію якості й розвитку природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти та здійснюватися із застосуванням інноваційних методів.

Перевірку ефективності розробленої системи природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти здійснено на підставі аналізу результатів педагогічного експерименту, який проводився в чотири етапи: теоретико-аналітичний, пошуково-проектувальний,

експериментально-дослідної апробації та підсумково-узагальнювальний, у 4-х закладах вищої освіти України.

Результати педагогічного експерименту підтвердили ефективність розробленої системи природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти з достовірністю 95%.

Вищевикладене дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації Білик В. Г., є обґрунтованими та достовірними.

***Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій,
сформульованих у дисертації***

Робота носить високий рівень наукової новизни отриманих результатів автором, зокрема вперше науково обґрунтовано теоретичні і методичні засади природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти; розроблено та експериментально перевірено систему природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти; подано авторське тлумачення понять «природничо-наукова підготовка майбутніх психологів у закладах вищої освіти» та «природничо-наукова компетентність майбутніх психологів, яка формується у процесі здійснення природничо-наукової підготовки у закладах вищої освіти»; структуровано природничо-наукову компетентність майбутніх психологів, яка формується у процесі здійснення природничо-наукової підготовки у закладах вищої освіти.

Дисертанткою уточнено сутність понять «природничо-наукове світорозуміння», «природничо-наукова культура» та «природничо-наукові компетенції»; критерії (потребнісно-сенсовий, когнітивно-інтелектуальний, функціонально-компетентнісний, особистісно-регуляційний, рефлексивно-аналітичний), показники і рівні (недостатній, достатній, високий) сформованості природничо-наукової компетентності майбутніх психологів, яка формується у процесі здійснення природничо-наукової підготовки у закладах вищої освіти; зміст природничо-наукової підготовки майбутніх

психологів у закладах вищої освіти США, Канади, Італії, Іспанії, Польщі, Угорщини, Чехії, Фінляндії та Швеції.

Слід відзначити *практичне значення одержаних результатів* Білик В. Г., яке визначається тим, що розроблено та впроваджено систему природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти; інформаційно-методичні ресурси природничо-наукової підготовки майбутніх психологів; навчальний посібник «Інфекційні та неінфекційні хвороби, що набули соціального значення» (у співавторстві зі Страшком С. В., Кривич І. П. та Гусевою Г. М.); інформаційно-методичний супровід дисциплін «Екологія», «Загальна біологія з основами генетики», «Вікова фізіологія та валеологія», «Основи медичних знань і охорона здоров'я дітей», «Основи сучасної нейробіології»; комп'ютерну програму «БСС: діагностичне вимірювання рівнів сформованості природничо-наукової компетентності майбутніх психологів» (у співавторстві з Л. П. Сущенко та О. П. Сидоренком; свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 99522 від 04.10.2020, видане Державним департаментом інтелектуальної власності Міністерства економічного розвитку і торгівлі України).

Доцільно також відзначити, що основні положення та результати дослідження впроваджено в освітній процес вітчизняних закладів вищої освіти, що підтверджено відповідними довідками.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих працях

Аналіз публікацій дисертантки засвідчив їх відповідність вимогам щодо оприлюднення результатів докторської роботи. Основні наукові положення дисертаційного дослідження опубліковано в 50 наукових і навчально-методичних працях, серед яких: 1 монографія; 18 статей у наукових фахових виданнях України; 9 статей у зарубіжних наукових виданнях і виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз даних, серед них: 1 стаття у виданні, що внесено до наукометричної бази Scopus (Q1), 4 статті – Web of Science; 20 наукових праць, які засвідчують апробацію

матеріалів дослідження на науково-практичних конференціях, симпозіумах, конгресах; 1 навчально-методичний посібник; 1 свідоцтво про реєстрацію авторського права на комп'ютерну програму.

***Відповідність змісту автореферату основним положенням
дисертації***

Структура і зміст автореферату є ідентичними основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, наведені в авторефераті, ґрунтовно і відповідним чином розкриті в рукописі дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

У цілому позитивно оцінюючи наукову новизну та практичне значення отриманих результатів Білик В. Г., вважаємо за доцільне виокремити дискусійні положення та побажання до змісту дисертаційного дослідження.

1. Підрозділ 1.2 дисертаційного дослідження присвячений визначенню категоріально-понятійного апарату теоретичних і методичних засад природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти та з'ясуванню сутності термінології загального контексту і спеціальної наукової термінології, яка характеризує предмет дослідження. Вважаємо, що аналізу сутності поняття «заклад вищої освіти» автором приділено надто багато уваги (с. 71–73), тоді як дефініція «підготовка майбутніх психологів» розглядається фрагментарно (с. 74). На нашу думку, слід було б більш ґрунтовніше проаналізувати поняття «підготовка майбутніх психологів» та запропонувати авторське його трактування.

2. У розділі 2.3 здобувач здійснює ґрунтовний аналіз сучасного стану природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти Польщі, Угорщини та Чехії й акцентує увагу на компетентностях, які майбутні психологи повинні опанувати в процесі навчання природничо-наукових дисциплін у закладах вищої освіти зазначених країн. На нашу думку, автору доцільно було б прокоментувати чи передбачено стандартом вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та

поведінкові науки» формування розглянутих компетентностей у вітчизняних закладах вищої освіти.

4. У наукових роботах вагому теоретичну та практичну цінність мають додатки, які інформативно наповнюють і збагачують дисертаційне дослідження, забезпечують достовірність одержаних результатів. Вважаємо за потрібне вказати на те, що, характеризуючи таку педагогічну умову, як інтегрування дисциплін природничо-наукової підготовки майбутніх психологів з урахуванням сучасного розвитку нейробіологічних наук, автору доцільно було б додатках подати навчально-методичний супровід (силабус, робочу програму, методичні рекомендації тощо) інтегративної навчальної дисципліни «Основи сучасної нейробіології», яку дисертантка розробила для реалізації окресленої педагогічної умови.

5. У розділі 5.2 дисертації автором охарактеризовано педагогічні технології та методи що сприятимуть організації природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти на засадах інноваційності й евристичності, а саме: коворкінг-технологія, баркемп-технологія, воркшоп-технологія, SMART- і BYOD-технології, лекція-візуалізація, відеолекція, дебати, «круглий стіл», «електронний мозковий штурм», лабораторний експеримент, проектно-рольова гра. На нашу думку, здобувачу доцільно було б дослідити та висвітлити на сторінках дисертації, можливість використання технологій дистанційної форми навчання в процесі здійснення природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти.

5. У 6 розділі дисертації автором був запропонований інтегральний показник для оцінки динаміки рівня сформованості природничо-наукової компетентності майбутніх психологів, яка формується у процесі здійснення природничо-наукової підготовки у закладах вищої освіти за потребнісно-сенсовим, когнітивно-інтелектуальним, функціонально-компетентністним, особистісно-регуляційним, рефлексивно-аналітичним критеріями та розроблена формула для його розрахунку. На жаль, в авторефераті дисертації

зазначена формула не представлена, її відсутність ускладнює розуміння алгоритму отримання даних щодо динаміки рівнів сформованості природничо-наукової компетентності майбутніх психологів за визначеними критеріями.

Разом з тим, висловлені зауваження і побажання не знижують позитивного враження від науково-теоретичного та методичного рівня проведеного дослідження, носять більш рекомендаційний характер і суттєво не впливають на загальну оцінку рецензованої роботи.

Загальні висновки

Зважаючи на актуальність теми дослідження, наукову новизну та практичну цінність наукових положень та висновків дослідження, їх обґрунтованість та достовірність, дисертаційна робота Білик Валентини Григорівни на тему «Теоретичні і методичні засади природничо-наукової підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти», відповідає вимогам МОН України, зокрема пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013, а Білик Валентина Григорівна заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

проректор з науково-педагогічної та виховної роботи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв,
доктор педагогічних наук, доцент

Л. М. Степаненко

